

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ

Ἡ τέχνη του γοητεύει, γιατί πολύχρωμη ἐκδηλώνεται καὶ γιατί πηγάζει ἀπὸ ἀφθονία ἰδιότητων πολύτροπων ποὺ κυριαρχοῦν στὸν ἴδιο βαθμὸ καὶ μετὰ τὴν ἴδιαν ἰσχυρὴν ἔνταση.—Μιὰ Τέχνη : μέσα της, τὸ φῶς Ἀττικοῦ ἡλίου ποὺ σκορπᾷ σπάταλα τὰ παιγνιδίσματα τῶν λάμπσεων μέσα της οἱ κατανυκτικὲς μελωδίες τῶν ὁμιλιῶν, σὰν τραγούδια ποὺ θαρρεῖς πὼς βγαίνουν ἀπὸ τὰ γλυκύτατα στόματα πολυαγαπημένων μέσα της ἓνα κάλλος πλαστικόν, τὸ ἴδιο αὐτό, ποὺ ἀναζει στὸ Βιβλίον τῆς αἰώνια θλιμμένης Αὐτοκρατορίσσης στὶς ἡρεμὲς στάσεις τοῦ πόνου τοῦ εὐγενικοῦ καὶ τοῦ ἀμίλητου—καὶ ὅλα αὐτὰ σ' ἓνα λυρισμόν, σὲ μιὰ λυρική δράση καλύτερα, ἐξαίσιον σφυριλατημένον ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς Του.

Ἐπέρασε, παραγνωρισμένος σχεδόν, πρὸς τὸν βωμὸ τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης, Αὐτὸς ποὺ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐκλεχτοὺς λειτουργοὺς της. Ἀλλὰ περνώντας ἐσκόρπισε στὸν βωμόν αὐτὸν ὀλίγα σπάνια ἄνθη—τὰ ἄνθη τοῦ πνεύματος Του.

Καὶ τώρα—οἱ λίγοι ποὺ αἰσθάνθηκαν, διαβάζοντας τὰ βιβλία του, νὰ τοὺς συγκλονίζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ ἀνατρίχιασμα τῆς τέχνης—σκύβουν μ' εὐγνωμοσύνη ἐμπρὸς εἰς τὸ μνημεῖον τῶν ἔργων του καὶ προσφέρουν μὲ θαυμασμό τὸ ὄνομα τοῦ ξεχωριστοῦ Διδασκάλου.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὅταν τὰ βιβλία σου εἶνε κλεισμένα—ξεφυλλίζω τὶς σβησμένες ὁμιλίες σου, Διδάσκαλε—τὴν ἄπειρον φιλολογία ποὺ εἶπες—τὸ λόγο σου ποὺ ἔγραφε—τὸ πεντελικὸ μάρμαρον τῶν ὀνείρων σου—πελεκημένο ἀπ' τὸ σφυρὶ σοφῆς ἀνησυχίας—αὐτὰ ποὺ δὲ θὰ ξαναπῆς—ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ—προετοιμασμένη κι' αὐτὴ ἀπὸ σένα τὸν προσεκτικόν—ἡ ἄχραντη καθολικὴ μάσκα σου—πέρασε τὴν πύλην τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας—τὰ ματόκλαδα βαμμένα στὸ σκοτάδι—τὰ χεῖλιν κλειστά—πίνοντας στὸν ὠκεανὸ τῆς σιωπῆς—κι' ἡ ἀκοί μας τρομαγμένη ἀπὸ τέτοιο ράγισμα τῆς Ἑλληνικῆς Λύρας—ἀγαπημένε!

ΖΑΧ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Με λίγα λόγια δὲν θὰ μπορούσε νὰ δοθῇ ὁ χαρακτηριζομὸς τοῦ Χρηστομάνου. Ἡ ψυχὴ του βρίσκεται περισσότερο μέσα στὶς λεπτομέρειες, στὰ μικρὰ χαρακτηριστικά, στὴν πλουσιώτατη ἀνεκδοτική του ἱστορία. Δημιουργὸς τοῦ νέου μας θεάτρου δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ. Ἡ δημιουργία του σταμάτησε στ' ὥραιο ὄνειρο τῆς κόγχης τοῦ Διονύσου. Ἀπ' αὐτὸ ὡς τὴν πραγματικότητα τῆς «Νέας Σκηνῆς» τὸ χάος εἶναι ἀμέτρητο. Ὅμως μᾶς ἔδωκε τὴν ἰδέα τοῦ θεάτρου, ποὺ πάντα περιμένουμε καὶ ἀνέβασε τὸ βρισκόμενο σ' ἓνα ἐπίπεδο εὐγενικώτερο, ἂν ὄχι στὴ βαθύτερη του ἐννοια, τοῦλάχιστον στὴν ἐξωτερικὴ του παράστασι. Ἐτσι τὸ πέρασμά του ἀπ' τὴ Νεοελληνικὴ σκηνή, θὰ τὸ σημειώσῃ πάντα μιὰ μέρα ἡ Ἱστορία τοῦ Θεάτρου μας. Τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο δὲν μοῦ φαίνεται προωρισμένο γιὰ τὴν ἀθανασία. Ἐνας ἄβαθς ντιλεντατισμὸς τὸ χαρακτηρίζει καὶ μιὰ κοπιαστικὴ προσπάθεια, ποὺ ὅσο κι' ἂν φτάνη κάποτε σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ δεξιότητι, δὲ δείχνει τὰ χαρίσματα τῆς μεγάλης αὐθόρμητης δημιουργίας. Ὁ νεορρωμαντισμὸς του φουσκωμένος, φορτωμένος, ἀπὸ πλούσια μὰ περιττὰ στολίδια ὕφους, πολύχρωμος, παρδαλὸς καὶ κίλποτε ἀρχοντοχωριάτης, ξαφνίζει στὴν πρώτη ἀρχή, μὰ στὸ μᾶκρος κουράζει καὶ λιγώνει. Ἀπ' τὶς περιγραφὰς του λείπει ἡ προοπτικὴ, κοινὸ ἐλάττωμα στὶς περισσότερες περιγραφὰς. Ὅ,τι κάνει ὁ Παππαδιαμάντης μὲ τρεῖς γραμμὲς καὶ μὲ τὴ μοναδικὴ του κυριολεξία, δὲν τὸ κάνει ὁ Χρηστομάνος μὲ ὅλη τὴν πλούσια παλέττα του. Οἱ ἥρωές του χυμένοι σὲ καλούπια. Γυρεύει νὰ ξαφνίσῃ καὶ συγκινήσῃ μ' ἐπιδέξια trucs, ποὺ προδίνονται εὐκόλα στὸ γυμνασμένο μάτι. Καὶ ἡ φιλοσοφία του, γοητευτικὴ, μὰ ἄβαθ κι' αὐτὴ... Μὲ ὅλα αὐτὰ ἕνας ἄνθρωπος ἐξαιρετικός, δυνατὸς, γοητευτικὸς καὶ συμπαθητικὸς γιὰ τὴν δυστυχία του καὶ γιὰ τὸν χαριτωμένο, εὐγενικὸ καὶ βαθειὰ μελαγχολικὸ τρόπο, ποὺ σήκωσε, περνώντας ἀπ' τὴ ζωὴ, τὴν κατάρα τῆς Μοίρας του. Ὁρισμένος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε κἄποιο μεγαλεῖο, ποὺ τὸ νοιώσαμε βαθειὰ οἱ σύγχρονοί του, στὴ συνολικὴ του παράστασι, μὰ ποὺ οἱ μεταγενέστεροί θὰ δυσκολευτοῦν νὰ τὸ ἀνακαλύψουν μέσα στὸ ἔργο του καὶ στὴν ξερὴ του βιογραφία. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ θλίψη ἀκόμα... Ὁ θάνατος τοῦ πῆρε πολλὰ καὶ τοῦ ἄφισε πολὺ λίγα.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πλέον ἀνυψωμένες καλλιτεχνικὲς συνειδήσεις στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα· πνεῦμα δὲξ καὶ θελητικὸ ποῦ στὸ γρήγορο πέρασμά του ἐγοήτευσε μὲ τὶς πιὸ σπάνιες καὶ πλουμερὲς φαντασίες· οἱ αἰσθήσεις του σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἦταν ἀνοιχτές μέσα σὲ τρυφερὲς καὶ μυστικὲς ὥραιότητες καὶ χάριξε τὶς πιὸ ἐκλεκτὲς αἰσθητικὲς χαρὲς· ὁ πιὸ πολιτισμένος homme de lettres μεταξὺ τῶν συγχρόνων, ἦταν ἀνάμεσό μας ὁ πρίγκιπας αἰσθητικὸς σ' ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ γούστου· σ' ὅ,τι καταπιάστηκε ἦταν ἀληθινὸς μάγος καὶ θᾶναι ὁ δάσκαλος τῆς κομπότης καὶ τῆς χάριτος γιὰ πολὺν καιρὸ στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ πολλὰ ζητήματα. Στάθηκεν ἀληθινὸς ἀναμορφωτὴς καὶ ἐξεπολίτισε κυριολεκτικῶς τὸ σύγχρονο θέατρο, ὅπου ἡ λιγότερη ἐπίδρασή του δὲ θὰ ξεχαστῇ εὐκόλα. Ὁ πρῶτος δάσκαλος τοῦ ὕφους ποῦ φάνηκε στὴν Ἑλλάδα ἕως σήμερα — ἄφησε φράσεις οἱ ὁποῖες γιὰ πολὺν καιρὸ θ' ἀνθοῦν σὰν κομπὰ κι' ἀέρινα ἄνθη στὸν Ἑλληνικὸ λόγον. Καὶ τὰ

πλείστα ἀπὸ τὰ τραγούδια του θὰ μείνουν ὡς ἡ πιὸ παθητικὴ κ' ἐρωτευμένη φωνὴ ποῦ ὑψώθηκε πρὸς τὸ ἰδανικὸ καὶ τὴν ὠραιότητα μεταξὺ μας.

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ

Ήταν μεγάλη μορφὴ συγγραφέα ὁ Χρηστομάνος. Τέτοια ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ ξεχωρίσῃ σὲ κάθε σύγχρονη καὶ μεγάλη φιλολογία. Σὲ μᾶς ἐδῶ ἦταν μοναδικὸς καὶ ἡ ἀξία του καὶ ἡ ἐπίδρασί του λογιᾶς πῶς ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς τόσο θὰ μεγαλώνουν καὶ θὰ ἐπικρατοῦν. Ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησι ταιριαγμένα μέσα στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἔμπνευσι καὶ τὸ ὕφος ἀρμονικώτατα. Καὶ τὸ κυριώτερο—αὐτὸ ποῦ χαρακτηρίζει τὸν ἀληθινὸ καλλιτέχνη—ἡ μάθησι του πολλὴ καὶ μεγάλῃ δὲν τὸν ἐμπόδιζε διόλου ἀπὸ τὸ νὰ αἰσθάνεται ἀπεν-θειας τῇ φύσει καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ φανερώνῃ μὲ δικό του προσω-πικὸ τρόπο τὸν διαλογισμό του. Αὐτὸς γιὰ μὲ ἦταν ὁ Χρηστομάνος ἕνας καὶ σχεδὸν μοναδικὸς συγγραφέας στὴν Ἑλλάδα.

Ι. ΖΕΡΒΟΣ

Τὸ εὐγενικὸ καὶ αἰσθηματικὸ φανέρωμα τοῦ Χρηστομάνου σὲ ἐποχὴ, ποῦ ἡ πάλῃ μᾶς μικρῆς ομάδας ἐκλεχτῶν γιὰ τὸν πνευματικὸ λυτρωμὸ τῆς φυλῆς δὲν ἔφτασε οὔτε καθολικὸ χαραχτῆρα νὰ πάρει οὔτε—ἀκόμα περισ-σότερο—σὲ ἐπιτυχία νὰ καταντήσῃ, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ παραδείγματα ἀνθρώ-πων, ποῦ τ'ἀνθισμὰ τους δὲν τὸ δικαιολογεῖ ὁ καιρὸς τους.

Ἡ λεπτὴ ιδιοσυγκρασία του, ποῦ δὲ δεχότανε τὸ ἄγγιγμα καὶ τῆς πιὸ μικρότερης ἀσχημίας, ὁ ἰδανισμὸς του, ποῦ θαμπόσβηνε ἀκριβοθώρητος μέσα στὸν πλείριον ἥλιο σὰν «κόκκινο πανὶ στὸ μακρυνὸ τὸ πέλαο», φανερωμένα σὲ ἕνα ὕφος ὑπερβολικὰ λεπτολογημένο καὶ παραφορτωμένο μὲ πετράδια, ποῦ εἶναι ἕνας ἀδιαφιλονίκητος ντεκανταντισμός, θὰ μπορούσαν νὰ τὸν χαρα-χτήρουν γιὰ λαμπρὸν ἀντιπρόσωπο ἑνὸς ἀργυροῦ αἰῶνα.

Μὰ στὸν τόπο μας, ποῦ μετὰ τὸ πέσιμο τῆς μυριόστυλης Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς «βάρβαρους» τοῦ Δημοστένη δὲν ἐδρόσισε σημαντικὰ τὸ ἀγέρι τῆς τέχνης, ποῦ ἀνασταίνει, παρὰ μὲ τὴν ὑψηλὴ καὶ μοναδικὴ πνοὴ τοῦ Σολω-μοῦ, τὸ φανέρωμα τοῦ Χρηστομάνου θὰ προϋπόθετε μιὰ μεγάλην ἀκμὴ τέχνης.

Αὐτὸ μὲ κάμνει νὰ πιστεύω, πῶς ὁ ἀριστοκράτης αὐτός, ὁ arbiter elegantiae, ποῦ σκορπῶντας τὰ θεῖα δῶρα τῆς μουσικῆς ψυχῆς του ἔσβησε μὲ τὴν ἀγάπῃ τῆς ἁξίας νιότης, ἐλπίζοντας μονάχα σ' αὐτὴ, «οὐκ' ἦν ἐκ τοῦ τόπου τούτου».

Τὸ ἔργο του θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ ἕνα μάθημα αἰσθήματος στοὺς φιλόδοξους, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸ κλείσιμο τοῦ Σολωμοῦ στὸ στήθος θὰ μάθαινε νὰ ἐκφράζεται, ὅσον εἶναι βολετό, τὸ μπουλούκι τῶν Γραικύλων λογίων.

Κ. Ι. ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Ὅταν τὴν τελευταίαν φορὰν συνήντησα τὸν Χρηστομάνον—ἦτο συν-τετριμμένος πλέον—τοῦ εἶπα:

— Εἶσαι ὁ μόνος ποιητῆς τῆς γενεᾶς σου.

— Αὐτὸ λέω κ' ἐγὼ—μοῦ ἀπῆντησε μὲ κᾶποιον ἐγωϊσμόν.

Καὶ τὴν στιγμὴν αὐτὴν σκέπτομαι ὅτι ἡ φράσις μου ἦτον ὄχι ἀκριβολο-
γημένη. Σωστότερα θὰ ἤμπορούσε νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς—καὶ νὰ μὴ σκαν-
δαλίῃ κανένα—ὅτι ὁ Χρηστομάνος ἦτον ἡ πλέον προηγμένη αἰσθητικὴ
συνείδησις τῆς γενεᾶς, ἡ ὁποία παρέρχεται...

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΙΑΝΗΣ

Νομίζω πῶς ὁ Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος ἦταν καὶ μένει μία φιλο-
λογικὴ προσωπικότης. Μεγάλῃ ὄχι. Ἀλλὰ πάντοτε τόση, ὥστε νὰ εἶνε σημαν-
τικὴ μέσα εἰς τὴν γενικὴ καὶ θλιβερὴν ἔλλειψιν συγχρόνων φιλολογικῶν προ-
σωπικότητων. Τὸ Βιβλίον τῆς Αὐτοκρατείας καὶ τὰ Ὀρφικά Τραγούδια
τὸ ὁμολογοῦν. Ἕνας χαρακτήρας ἔντονος μικροστολισμοῦ καὶ τεχνητοῦ, ποῦ
δείχνεται σὲ ἄλλῃ κυρίως ἐργασία του, δὲν εἶνε προσωπικὰ δικός του, ἀλλὰ
τῆς σύγχρονης φιλολογίας. Καὶ θὰ ἦταν εὐτύχημα κυριολεκτικῶς διὰ τὰ
Ἑλληνικά Γράμματα, ἐάν, ὅ,τι οὐσιαστικὸν καὶ ἀληθινὸν ὑπάρχει εἰς τὸ
ἔργον του, εἶχεν ἐκδηλωθῇ σὲ γλῶσσαν περισσότερον οὐσιαστικὴν καὶ ἀλη-
θινήν.

N. KANTZARAS

Ὁ Χρηστομάνος.—Μία ψυχὴ γιομάτῃ μυστήριον, ψυχὴ διπλῇ στῇ
σύστασί της· μιὰ βυζαντινὴ Αὐγούστα καὶ ἕνας ἄνθρωπος σύγχρονος ἐπά-
λευαν, πότε σιωπηλά, πότε μὲ πολεμικὴ σκληρότητα μέσα στὰ βαθύπνοα τὰ
στήθια ἐνὸς ἀδικημένου ἀπὸ τὴ φύσιν στή σωματικὴν του τὴ μορφή. Κι'
ὅπως οἱ μεγαλογεννημένοι οἱ ἄρχοντες ποῦ μοιραῖα περιστατικὰ τοὺς ἀναγ-
κάζουνε νὰ ζοῦνε σὲ προγονικά παλάτια—παλάτια ποῦ κρατᾶν ἀπὸ τὴν
παλὰ τους τὴ λαμπρότητα μόνο τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ἀπαρηγόρητὴ θλίψιν,
τὴ σιωπηλή, τοῦ κολασμοῦ,—ἔτσι καὶ ὁ Χρηστομάνος.—Ζοῦσε μὲ τὴ θύμωσιν
τῆς ὁμορφίᾳς τῶν καιρῶν ποῦ διαβήκανε καὶ μὲ τὴ δίψα μιανῆς μελλούμε-
νης ὠραιότητος, χαρίζοντας τὴν εὐγένεια τῆς νοσταλγίας σ' ὃ τὸ ὁμορφο καὶ
σ' ὃ τὸ ἀσκημο τὸν ἄγγιζε ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν ἐξωτερικόν.—

Πνεῦμα ἀριστοκρατικὸ καὶ ἀπὸ τὰ γεννητὰ του καὶ ἀπὸ τὴ μόρ-
φωση ποῦ τὸ καλλιέργησε· πνεῦμα προνομιακόν, «βλέπον». Τὰ μάτια
τῆς ψυχῆς του καθρέφτης ποῦ δέχονταν κάθε ἀντανάκλασιν τῆς γοργοκίνη-
της ζωῆς· μὰ ὅπως οἱ παλιοὶ τῆς Βενετίας οἱ καθρέφτες, γιὰ νὰ τὴν ἀνα-
δείξουνε περίχυτη ἀπὸ τὴ θαμπάδα τῇ διάφανῃ, ποῦ δείχνει τὸ κάθε τί πρὸς
ἀχνόθωρον, βαθύτερα ἐκφραστικόν καὶ πλέον ὥρατον καὶ γοητευτικόν.— Μισο-
λησμονημένα παραμύθια μιᾶνε γιὰ τοὺς καθρέφτες τῶν παλιῶν καστελλίων,
ποῦ τίς ἀφεγγεῖς νύχτες φωτίζουνταν ἀπόβαθα καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τοὺς διά-
βαιναν οἱ μορφῆς τῶν πεθαμένων ἀρχόντων καὶ περήφανες οἱ ἀρχόντισσες
τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ποῦχαν ζῆσει ἐκεῖ μέσα· ὅμοια καὶ στὸ βάθος τῶν
ματιῶν τῆς ψυχῆς τοῦ Χρηστομάνου ἀναζοῦσε κάποιες στιγμῆς μυστικῆς ἑνός
κόσμου γιὰ πάντα περασμένος. Ἡ φωνὴ του σιγανή, σὰν ἀπόμακρος ἀντίλα-
λος μπαλλάντας τοῦ καλοῦ καιροῦ. Ἡ νοσταλγία γιὰ ὅσα δὲν εἶνε πιά τὸν
ἔσπρωχνε ἀκατανίκητῃ στὸ κυνήγι μιᾶς νέας ὠραιότητος.— Μὲς ἀπὸ τὰ βάθη
χρόνων ξεχασμένων ἄπλωνε χέρια ἱκετευτικὰ κατὰ τὰ «νύχτια πέλαγα» τοῦ
πόθου, ὅπου γι' αὐτὸν εἶχε βασιλέψει τὸ Παρελθόν καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα ροδί-
σει τὸ Μέλλον, μὲ μιὰ προσδοκία· ἐπρόσμενε τοὺς «νέους ἀέρες», προμη-

νύματα τῆς χαραυγῆς μιᾷς ἡμέρας λαμπρότερης ἀπὸ ἐκείνη πού εἶχε σβυστῇ.
Ἄλλ', ὅταν ὕψωνε τὰ χέρια σὲ δέηση γιὰ τοὺς «νέους ἐρχόμενους», ἡ
βυζαντινὴ Αὐγοῦστα ἐχλώμαζε βυθισμένη στὸ περίχρυσο μυστικὸ τῆς ἀνα-
χωρητήριου· μιλοῦσε τότε μόνον ὁ ἐλεύτερος ἄνθρωπος, ὁ ἀνυπόταχτος σὲ
κάθε λατρεῖα κανόνων καθιερωμένων ἀπ' τὴ συνήθεια, ὁ σύγχρονος ἄνθρω-
πος κι' ὁ τεχνίτης τοῦ μέλλοντος.

«Δὲν ἐννοῶ ὀπισθοδρόμησιν ἐπάνω εἰς τὰ βήματα τῶν αἰώνων· δὲν
ζητῶ, ἐπειδὴ εἴμεθα Ἕλληνες, νὰ κτίσωμεν καὶ πάλιν Παρθενῶνας. Ὁ
Ἕλλην ποιητὴς δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ μεταγγίξῃ λέξεις καὶ νοήματα εἰς
ρυθμοὺς τοῦ Πινδάρου καὶ τῆς Σαπφούς, ρυθμοὺς τοὺς ὁποίους ἀνέλαβον
τὰ κύματα καὶ οἱ ἄνεμοι ποὺ τοὺς ἐγέννησαν. Ἕλλην δημιουργὸς εἶνε ἐκεῖ-
νος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἔχει ρίζας τὰς ἴνας αὐτὰς τοῦ ἐσωτάτου ἐγὼ του
καὶ κορυφὴν ἀειθαλῆ τὰ ἄνθη τῆς ψυχῆς του. Ὁ Παρθενὼν δὲν εἶνε εἰμὴ
τὸ ἀφροστεφάνωμα τοῦ Ἑλληνικοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος· καὶ πᾶν ἀφρο-
στεφάνωμα πνεύματος εἶνε Παρθενῶν.»

Αὐτὰ ἔλεγε μέσα στὴν κόγχη τοῦ θεάτρου τοῦ Διονυσιακοῦ σ' ἐκεί-
νους ποὺ ἐκάλεσε ἀπάνω στὰ χαλάσματα ἐνὸς λαμπρότατου πολιτισμοῦ γιὰ
νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ τὴ δημιουργίᾳ μιᾷς νέας τέχνης στὸ θέατρο.—Καὶ στὰ
λόγια τοῦτα τὰ βαθυνόητα βρίσκεται τὸ καλλιτεχνικὸ τοῦ «πιστεύω.»

Ἄν δὲν τὰ ξεχνοῦσαν τόσο γρήγορα ὅσον ἔπρεπε νὰν τὰ θυμοῦνται δὲ
θὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Νεκρὸ, ποὺ νοτερὸ εἶν' ἀκόμα τὸ χῶμα τοῦ νοσκαμμέ-
νου του τάφου σὰ νᾶταν μόνον ἓνας πλάστης τῆς Νεοελληνικῆς σκηνῆς. Ὁ
Χρηστομάνος ἦταν ἔξωχρ' ἀπ' ὅλα κι' ἀπάνω ἀπ' ὅλα κι' ἀποκλειστικὰ
ποιητὴς· εἴτε τὰ Ὀρφικά του ἐσύνθετε τραγούδια· εἴτε ἀκλούθαε μὲ λατρεῖα
εὐλαβητικὴ τὴν πονεμένη Αὐτοκρατορίσσα στὴν ἀμίλητη τὴν ιερότητα τῆς
ἐσώτερης τῆς ζωῆς· εἴτε θυμότανε τὸ Ἰρλανδικὸ νοσταλγικὸ μυρολόδι γιὰ τὸ
στερνὸ τριαντάφυλλο τοῦ καλοκαιριοῦ στὰ Τρία Φιλιά· εἴτε μάλλονε γιὰ
μιὰ κορδέλλα στὰ παρασκήνια τῆς Νέας Σκηνῆς.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΟΡΦΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὡς τὸ ὠραιότερο συμπλήρωμα τῶν ὀλίγων αὐτῶν σελίδων, νομίζουμε
πὼς εἶνε ἡ ἀναδημοσίευση ὅλων τῶν Ὀρφικῶν Τραγουδιῶν ποὺ ἔχουν δη-
μοσιευτεῖ στὰ Ἑλληνικά.

Ἔτσι συγκεντρωμένα καθὼς εἶνε τὰ ὀλίγα αὐτὰ ποιητικὰ ἀριστουργή-
ματα θὰ ξαναδώσουν—εἴμαστε ἀπολύτως βέβαιοι—γλυκύτατη καὶ πάντα
νέα, τὴν γοητεία τῆς τέχνης τοῦ Χρηστομάνου.

ΝΙΑΤΑ

Ὅσοι ἔχετε νιάτα, ἐλάτε μαζί μας! . .
σ' ἐμᾶς ἀνήκει ὁ κόσμος —

νιατά ἀπ' τὴν παλιὰ ζωὴ ἀμάραντη
ἐπάνω στοὺς στύλους τῶν ἔρημων ναῶν
ποὺ βλέπουνε νοσταλγικά κατὰ τ' ἀρ-
χαῖα πελάγη. .